

КООПЕРАЦІЯ ТА ВЕРТИКАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ В ГАЛУЗІ СКОТАРСТВА

В. М. Микитюк, д. е. н., професор
Житомирський національний агроекологічний університет,
Д. В. Микитюк, здобувач

В умовах транзитивного стану економіки України, її становлення та деяку суперечливість економічних чинників, що стосуються розвитку агропромислового сектора, досліджено процеси вертикальної інтеграції в контексті розвитку кооперативного руху.

Постановка проблеми. Процеси структуризації ринків сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки значно диференціювали можливості суб'єктів агробізнесу в освоєнні ринку. З одного боку, великі корпорації, холдинги, промислово-фінансові групи отримують здатність впливати на економічні процеси завдяки вищій ринковій владі, а з іншого – розпорочені дрібні сільськогосподарські виробники змушені приймати умови ведення бізнесу, які, внаслідок дії об'єктивних економічних законів, є для них не вигідними. Відтак, на певному етапі розвитку економічної системи зростає роль сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів для забезпечення

та закріплення ринкових позицій дрібних виробників як у сфері збуту продукції, так й матеріально-технічного постачання.

Однак кооперативний рух в Україні за досліджуваний період розвивається низькими темпами з огляду об'єктивних і суб'єктивних причин. Складність та багатоаспектність задач, які необхідно вирішувати в умовах сучасної господарської моделі, вимагають зміни теоретичних і практичних підходів до розвитку кооперації в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику створення і інтеграційних процесів кооперації в економічних системах відображено у працях вітчизняних і зарубіжних вчених. Серед них праці Зіновчука В. В., Горбоноса В. Ф., Лупенка Ю. О., Молдаван Л. В., Черевка Г. В. та багато інших.

Однак існуючі проблеми щодо формування сприятливих соціально-економічних умов для розвитку сільськогосподарської кооперації потребують продовження наукових досліджень.

Мета та методика дослідження. Мета статті обґрунтувати координаційні та інтеграційні стратегії підприємств з виробництва продукції скотарства. В основу дослідження покладені наукові економічні методи: монографічний, порівняльний, статистико-економічний та ін.

Виклад основного матеріалу. Кооперація є суспільно важливим явищем, де отримання прибутку є лише частиною її загальної місії. Кооперативи, зазвичай, ставлять задоволення потреб людей вище отримання прибутку. Вони допомагають своїм членам у досягненні їх загальних економічних, соціальних і культурних прагнень. Кооператив є демократично керованим підприємством, яке закріплює злагод у суспільстві.

Саме така соціально-економічна значимість кооперації зумовила її поширення у світі. Кооперативи у всіх галузях забезпечують понад 100 млн робочих місць – на 20 % більше, ніж транснаціональні підприємства. За оцінками ФАО, близько 1 млрд чол. є членами кооперативів, а в 2008 р. сукупний товарооборот 300 найбільших кооперативів склав 1,1 трлн дол. США. В окремих країнах кооперативний рух в аграрній сфері набув великих масштабів. У розвинутих країнах через кооперативи збувається основна частина товарної продукції. Наприклад, у скандинавських країнах доля кооперативів сягає 80 %, Нідерландах – 65 %, Франції, Іспанії, Німеччині – 52 %. У США через кооперативи реалізується і переробляється 82 % молока, 60 % м'яса, 40 % фруктів, постачається 80 % електроенергії.

Подвоєння попиту на харчові продукти до 2030 р. зумовлює пошук джерел продовольства для його задоволення. В даному контексті одним із

найважливіших організаційних механізмів забезпечення зростаючих потреб у продовольстві та у вирішенні світової продовольчої проблеми є стимулювання процесів мобілізації селянських, дрібних фермерських господарств у сільськогосподарські і збутові кооперативи для забезпечення їх доступу на ринки [1].

Значна кількість селянських господарств в Україні та їх визначальна роль у формуванні продовольчих ресурсів держави зумовлює якнайповніше використання кооперативної ідеї у сучасних умовах господарювання. Відтак, відповідно до програми «Рідне село», держава цілеспрямовано сприяє створенню нових кооперативів, які стимулюють соціально-економічний розвиток сільських територій. Орієнтиром у цьому є система аграрного ринку країн Європейського Союзу, де через кооперативи реалізується понад 60 % сільськогосподарської продукції [3]. На цьому фоні (і у поєднанні з ним) активізація кооперативних можливостей самих селян стає особливо актуальною і перспективною та потребує детального аналізу вітчизняного й міжнародного досвіду кооперування.

Практично, у більшості розвинутих країн світу кооперативи вже пройшли еволюцію становлення і розвитку, що забезпечило ефективне функціонування сільського господарства даних країн. Кількість фермерських кооперативів зростає у всіх країнах, що розвиваються. Позитивним також є світовий досвід функціонування кооперативів виробників продукції скотарства.

В умовах України молочний сектор має значні перспективи для інвестування, оскільки підкріплюється стабільним попитом на молочну продукцію. Недостатня кількість молочної сировини належної якості та малі обсяги разових партій стимулюють окремі переробні підприємства здійснювати вертикальні інвестиції в організацію збирання молока та первинної його переробки селянськими господарствами, що самоорганізуються на базі молочарських кооперативів. Практика створення кооперативів у галузі скотарства в Україні є досить поширеною і значно активізувалася в останні роки за сприяння корпорацій, що представляють молокопереробну галузь.

Узагальнюючи існуючі позитивні сторони явища кооперації у скотарстві та його проблемні аспекти, майбутнє ефективного функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів вбачаємо у створенні таких форм: молочарського кооперативу, м'ясозаготівельного кооперативу, кооперативних скотобієнь, кооперативів зі штучного осіменіння, кооперативів-аукціонів живої худоби, сервісних кооперативів. При цьому, особливу увагу слід надавати механізмам, які діють в межах даних кооперативів та

знаходять своє відображення у кооперативній угоді та індивідуальних контрактах кооперативу з її членами. Вони повинні носити мотиваційний характер та порівняно вищу альтернативну цінність для кооператорів порівняно з їх самостійною діяльністю.

Ефективність роботи молочарських та м'ясозаготівельних кооперативів прямо залежатиме від обсягу операцій зі членами. Тобто вся продукція, яку член кооперативу назначив для продажу, повинна бути реалізована через кооператив. Строк дії договорів, прийнятих у збутовому кооперативі, має бути досить тривалим, як правило, 3–5 років, а обсяг визначатися за одним із трьох варіантів: 1) як % від обсягів виробництва продукції скотарства; 2) як фіксований обсяг з голови худоби; 3) як фіксований обсяг або вся продукція.

Зобов'язання у постачальницьких і сервісних кооперативах приймаються членами за аналогічними принципами, з урахуванням специфіки сезонності поставок, засобів виробництва і використання матеріалів. Тому, механізми прийняття зобов'язань у таких кооперативах необхідно базувати на формуванні попередніх заявок і складанні графіків поставок й використання матеріалів.

Важливою формою організації кооперативів у сільській місцевості є кооперативні скотобійні. Доцільність організації такої структури знаходиться у прямій залежності із різницею цін на худобу у живій вазі та продукцію первинної переробки. Для забезпечення стабільного функціонування даної організаційної структури важливим є укладання угоди з кожним членом на мінімальні обсяги реалізації живої худоби на забій та розподілу прибутків в залежності від обсягів реалізації.

Організацію кооперативних аукціонів доцільно здійснювати власниками тварин високопродуктивних порід великої рогатої худоби. Високоєфективним, в даному контексті, виглядає реалізація телят, нетелей, молочного та м'ясного високопродуктивного поголів'я шляхом організації аукціонних торгів. Ключовими, при цьому, є параметри кооперативної угоди, що стосуються черговості виставлення голів ВРХ на торги для кожного з учасників кооперативу та порядок розподілу додаткових коштів, які сформується в результаті аукціонних торгів.

Ключовим у стабільному функціонуванні кооперативів є їх достатнє початкове фінансове забезпечення, що дозволило б формувати ресурси для розвитку: збільшувати продуктивність худоби через породне її удосконалення, здійснювати транспортування продукції, її первинну обробку. Адже, рівень доходів у сільській місцевості не дозволяє сформувати достатньо грошових ресурсів для фінансування початкових інвестицій. Окрім того, кооперація на одному рівні продовольчого ланцюга не дає можливості його членам

втрутитися у розподіл доходів, які формуються на рівнях, що знаходяться ближче до споживача. Відтак, вирішення даної проблеми виглядає можливим завдяки вертикальній інтеграції.

Вертикальна інтеграція – це об'єднання сільськогосподарських товаровиробників, їх зусиль з метою просування у суміжні з сільськогосподарським виробництвом сфери діяльності для забезпечення контролю за рухом створеної у власному господарстві продукції й отримання від цього відповідного зиску [2].

Зважаючи на транзитивний стан економіки України, її становлення та деяку суперечливість економічних чинників, що стосуються розвитку агропромислового сектора, процеси вертикальної інтеграції у скотарстві в чистому її вигляді майже не відбуваються або ж мають вигляд квазіінтеграційних стратегій. Основні причини, що призводять до цього, викликані як транзитивністю економічної системи, так і сукупністю об'єктивних факторів, що пов'язані з розвитком внутрішнього ринку продукції переробки та зовнішньоекономічних чинників.

Реалізація тактичних та стратегічних завдань з найменшими трансакційними витратами при її здійсненні виглядає можливим лише із чітким позиціонуванням кожної групи інтеграційних утворень на ринках продукції. Очевидним є факт того, що інтеграційні об'єднання дрібних виробників не в змозі конкурувати на національному ринку із інтеграційними об'єднаннями за участі великих холдингів, що зумовлено як дією ефекту масштабу, так і неспіврозмірними фінансовими можливостями, які ведуть до цінової дискримінації. У кінцевому результаті, це призведе до узурпації ринкової влади великими інтеграційними об'єднаннями та в стратегічній перспективі до припинення діяльності дрібних форм інтеграційних утворень, діяльність яких, насамперед, спрямована на забезпечення добробуту сільських територій.

Висновки. Реалізація інтеграційних стратегій в галузі скотарства, разом із макроекономічною політикою держави, яка спрямована на оптимальну структурування ринків її продукції, сприятиме збалансованому соціально-економічному розвитку агропромислового комплексу в довгостроковому періоді, що дозволить повністю використати потенціал як селянських господарств, так і великих за розмірами сільськогосподарських підприємств.

Список використаних джерел

1. Agriculture for Development: World Development Report 2008 / [Electronic resource]. – Available from : http://siteresources.worldbank.org/INTWDR2008/Resources/WDR_00_book.pdf.

2. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / В.В. Зіновчук. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Логос, 2001. – 380 с.

3. Про затвердження Державної цільової економічної програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 р.: постанова КМУ від 01.07.2009 р. № 723 // Урядовий кур'єр. – 2009. – № 103. – С. 38–42.